

Familienamen en het slavernijverleden

Over een onderzoeksopdracht in een te krap juridisch jasje

Marian van der Klein*

In Nederland zijn er mensen met achternamen als *Kogeldans*, *Blufpand*, *Chocolaad*, *Seedorf*, *Weltevreden* en *Madretsma* (Amsterdam omgekeerd geschreven; zie Bol 2019). Deze namen hebben hun voorouders niet gekozen bij de oproep van Napoleon in 1811, maar ze zijn bedacht en toegekend door koloniale bestuurders en voormalige eigenaren van totslaafgemaakten. Veelal ten tijde van de zogeheten afschaffing van de slavernij in 1863. Bovenstaande namen kregen de voorouders die op plantages in Suriname werkten, maar ook elders werden tijdens het koloniale verleden van Nederland (nieuwe) familienamen uitgedeeld. Deze namen werden zorgvuldig geregistreerd door de koloniale overheid, meestal om de voormalige ‘eigenaren’ te kunnen compenseren voor de ‘verloren totslaafgemaakte’. Over de namenregisters en de gang van zaken in Suriname en Aruba, Bonaire en Curaçao is het meest bekend.

In dit artikel zal ik naar aanleiding van een onderzoeksopdracht aan het Verwey-Jonker Instituut ingaan op de kwestie van de familienamen van (nazaten van) totslaafgemaakten in Nederland. Het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC) vroeg begin 2022 of het mogelijk was om de namenregisters uit het verleden te gebruiken bij eventuele hedendaagse verzoeken tot naamswijziging. De verkenning van het Verwey-Jonker Instituut richtte zich slechts op één aspect van het Nederlandse slavernijverleden: de achternamen, en daarbinnen op de beschikbaarheid van registers die een verband met het slavernijverleden zouden kunnen ‘bewijzen’ (Van der Klein e.a. 2022). Met de vraag naar de beschikbaarheid van namenregisters kwam ook de archieftechnische toegankelijkheid van het materiaal in

* Dr. M. van der Klein is historicus en senior onderzoeker bij het Verwey-Jonker Instituut.

beeld. Daarnaast was het WODC benieuwd naar de volledigheid en de 'historische betrouwbaarheid' van de registers.

In dit artikel zal ik wijzen op de mogelijkheden en onmogelijkheden met betrekking tot de beschikbare registers. Allereerst behandel ik de ontstaansgeschiedenis van de achternamen, de doorwerking van deze geschiedenis in de hedendaagse samenleving en de problemen die hergebruik van deze koloniale bronnen in een hedendaagse context oplevert. Daarna komt de scope van de onderzoeksopdracht aan bod: een uitsluitend juridische of archieftechnische benadering van de wens om een belastende achternaam te veranderen is – zeker na de officiële excuses van de Nederlandse overheid in december 2022 – steeds minder gepast. Niet alleen is het historisch onderzoek over het Nederlandse slavernijverleden de afgelopen decennia steeds meer ingebed in een breder verband (zie ook Sint Nicolaas e.a. 2021), maar ook de psychologische kant van dat verleden en de verwerking ervan in het heden verdienen aandacht. Ik zal betogen dat het huidige juridische denkraam te klein is om in de behoeften te voorzien van nazaten van totslaafgemaakten die last hebben van hun naam; er is een groter gebaar nodig. Dat grotere gebaar is echter tot op heden afwezig in de regels voor naamswijziging in Nederland.

Familienamen en het slavernijverleden

Familienamen zijn een gevoelig en essentieel onderdeel van de identiteit van mensen. Niet iedereen is blij met zijn familienaam, zeker niet als die door de voormalige onderdrukker/overheerser gegeven is aan een voorouder die na de afschaffing van de slavernij in 1863 nog tien jaar op de plantage moest blijven om daar als zogeheten 'vrijgemaakte' tegen een hongerloon hetzelfde werk te doen (Coolman 2020). Toch is afscheid nemen van de familienaam ook niet makkelijk. Psychologisch niet – je hele familie heet zo –, maar ook juridisch niet. In Nederland zijn er nogal strikte regels voor naamswijziging.

De wet biedt een aantal – hier niet uitputtend opgesomd – mogelijkheden voor naamswijziging. Je kunt bijvoorbeeld een onwelvoeglijke of bespottelijke achternaam wijzigen (Pik wordt dan bijvoorbeeld Piké), of na een scheiding of adoptie de achternaam van de andere/ oorspronkelijke ouder aanvragen. En ook na een misdrijf waar de familienaam aan kleeft, zijn er mogelijkheden. Maar 'een verband met het

slavernijverleden' is tot op heden (mei 2023) geen juridische grond voor het aanvragen van naamswijziging, behalve als de 'verzoeker aantoonst dat het achterwege blijven van de geslachtsnaamswijziging de lichamelijke of geestelijke gezondheid van de betrokkene in ernstige mate zou schaden'.¹ En als dat door een verklaring van een deskundige gesteund wordt, heeft een verzoek kans van slagen. De dienst Justis, onderdeel van het Ministerie van Justitie en Veiligheid, beoordeelt de verzoeken tot naamswijziging en voert in voorkomend geval de naamswijziging uit (zie ook het Besluit geslachtsnaamswijziging).

Gegeven door bestuurders en voormalige eigenaren in de koloniale context

Achternamen/familienamen werden pas aan totslaafgemaakten gegeven bij vrijmaking (Van Galen & Hassankhan 2018; Van Galen 2019, 2020; Ten Hove e.a. 2003). In de trans-Atlantische handel in slaafgemaakten hadden mensen geen achternaam; zij kregen een nummer om 'als goederen per stuk' verhandeld te worden. Deze praktijk was bij de West-Indische Compagnie (WIC) en de Vereenigde Oost-Indische Compagnie (VOC) gebruikelijk. Ook op de plantages en op andere locaties waar zij werkten, hadden totslaafgemaakten alleen voornamen – vaak in reeksen die getuigen van weinig individualiteit (dagen van de week, continenten, Griekse mythologie, Bijbelse namen), soms met een toponiem (van Bali) of andere karakterisering (de grote, de kleine Johannes) – die meestal door de eigenaren waren gegeven (Van Stipriaan 1990; Oostindie 2007).

Een achternaam werd gegeven bij manumissie² – vóór 1863 – of bij emancipatie, de afschaffing van de slavernij in 1863. Manumissie is de juridische term voor het geval waarin een eigenaar volgens bepaalde rechtsregels een totslaafgemaakte vrijmaakte (zie bijvoorbeeld Van der Lee 1999). Maar heel weinig mensen hebben bij vrijmaking hun eigen achternaam kunnen kiezen. Bovendien bepaalde de Nederlandse overheid welke familienamen mogelijk waren: het mocht geen

1 Art. 7 Besluit geslachtsnaamswijziging.

2 Een eigenaar kon onder bepaalde voorwaarden zelf besluiten een totslaafgemaakte vrij te laten (manumissie). Het woord manumissie is afgeleid van *manumissio*, een begrip in het Romeinse recht, dat letterlijk 'zending uit de hand [van de meester]' betekent. In de zoekhulp van het Nationaal Archief worden naast 'manumissie' ook de termen 'vrijgeving' en 'vrijverklaring' gebruikt, zie www.nationaalarchief.nl/onderzoeken/zoekhulpen/suriname-vrijgelaten-slaven-manumissies-1832-1863.

bestaande Nederlandse achternaam zijn. Hedendaagse deskundigen geven aan dat dit beleid de ongelijkheid tussen voorheen totslaafgemaakten en andere Nederlandse burgers ook na vrijlating bleef benadrukken.

De nieuwe achternaam diende, zoals al gezegd, na de emancipatie van 1863 vooral om de (voormalige) eigenaren te kunnen compenseren voor het verlies van 'hun' arbeidskrachten. De nieuwe achternamen waren administratief noodzakelijk voor de (voormalige) eigenaar. Daarom zijn er ook registers van personen die een nieuwe achternaam kregen in de archieven bewaard gebleven. Die registers en hun bewaarplaatsen dragen de sporen van koloniale overheersing en machtsongelijkheid, waar historici en archiefwetenschappers als Jeurgens, Stoler en Assmann over hebben geschreven (respectievelijk Jeurgens & Karabinos 2020; Stoler 2008; Assmann 2008). Niet alleen hadden de betrokkenen weinig tot niets over hun naam te zeggen, er werd ook veel verbasterd en er werden instrumentele aanduidingen toegevoegd (geslacht, beroep, plantage, geboortejaar, godsdienst en 'eigenaren'), uiteraard vanuit het perspectief van de koloniale eigenaar. Zo stond er in de administratie over een vrouw van 74 jaar: 'beroep: oud en af'.

Het was en bleef voor iedereen destijds duidelijk dat de dragers van de nieuwe familienaam een verleden hadden van totslaafgemaakte. Plantagenamen bleken populair als opgedrongen achternaam, evenals namen van steden en dorpen in Nederland, zonder 'van' als tussenvoegsel (bijvoorbeeld *Vianen*, *Naarden* en *Middelburg*), en verbasterde namen van steden of eigenaarsnamen als *Neslo* (Olsen). Er werden ook familienamen toegekend als *Ijzel* en *Pekel*, namen die niet direct logisch waren in een tropische, niet-Europese context. Ook suggereerde en gebruikte het koloniale systeem in Suriname en op de voormalige Nederlandse Antillen namen die expliciet denigrerend waren en zo ongelijkheid benadrukten, zoals *Roethof*, *Chocolaad*, *Kleinmoe-dig*, *Vlijtig*, *Scherptong*, *Kibbelaar* of *Sambo* (Brouwer 2000; Latour 1937; Monsanto 2009). Die laatste naam was een scheldwoord en verwees naar een nakomeling van een zwarte vrouw en een witte man. De meeste familienamen op de voormalige Antillen zijn overigens terug te leiden tot (voornamen van tot) katholiek gemaakte voormoeders (metroniemen): *Martina* en *Rosalia* zijn daar voorbeelden van. Op de (Spaanstaligere) Antillen zijn ook achternamen als *Jantji*, *Balenties* en *Maduro* gegeven.

Er werd in het koloniale verleden meer dan eens via de naam gezinspeeld op de minderwaardigheid of belachelijkheid van de persoon die de naam kreeg.³ Een verbinding met de oorspronkelijke Afrikaanse (of Aziatische) wortels van de ex-totslaafgemaakten werd niet tot stand gebracht. Van Stipriaan schrijft in 2004:

'1863 werd gebruikt om in één keer de meer dan 34.000 vrijgelatenen van een familienaam te voorzien. Dit moet een gigantische operatie geweest zijn, want er moest rekening worden gehouden met familieverwantschappen, vaak verspreid over meerdere plantages, evenals met al bestaande gemanumitteerden namen; er mochten geen families dezelfde naam krijgen en in principe mochten nog steeds geen bestaande namen worden gebruikt. Zo zijn er in korte tijd ongeveer 10.000 namen geconstrueerd en opgelegd. Waarschijnlijk mede vanwege de omvang en complexiteit van deze operatie werd de vrijgelatenen vrijwel geen gelegenheid gegeven zelf de familienamen (mede) te bepalen. (...) Veel van de verschijnselen die tot dan toe bij de keuze van slaven(voor)namen hadden gespeeld deden zich nu bij de familienamenconstructie nog één keer, maar wel definitief, voor, zij het zonder het Afrikaanse element dat nu totaal ontbrak. Daarmee lijkt op het laatste moment, de slavenmeester toch nog definitief zijn stempel op de Afro-Surinaamse identiteit te hebben gedrukt. Opnieuw was het niet de Afro-Surinamer die zelf zijn identiteit kon bepalen, maar werd hem een naam opgelegd door degene die hem vrijkocht en of onder wiens voogdij hij kwam te staan.' (p. 522-542)

Regels rond naamswijziging

De namenkwestie krijgt binnen de omgang met het slavernijverleden steeds meer aandacht, zeker nu de belangstelling voor familiegeschiedenis groeit (Koten 2022; Redmond 2021; Duin & Bouva 2020; Van Stipriaan 2004, 2022). Dit merkt ook de Nederlandse Genealogische Vereniging (NGV), die introducties verzorgt om 'voorouders van verre' op het spoor te komen (zie bijvoorbeeld Habiboe 2007; Monsanto 2009; De Neve 2007; Bol & Vrij 2009). Een aantal burgers, meestal nakomelingen van totslaafgemaakten, heeft last van de achternaam,

3 Experts in de expertmeetings voor de verkenning: Alofs, Hoeft, Ten Hove, Van Galen, Lamur, Monsanto, Expertisecentrum NiNsee (www.ninsee.nl), Oostindie, Van Stipriaan, Roitman, Van Rossum en Schrikker.

die zo sterk gekoppeld is aan het slavernijverleden en zo expliciet, ook nog jaren na dato, uitdrukking geeft aan koloniale overheersing. Maar het is niet eenvoudig om van de naam af te komen voor wie dat zou willen.

De Nederlandse wetgeving is in zijn algemeenheid terughoudend met de mogelijkheid tot naamswijziging en bovendien zijn er niet-geringe kosten aan verbonden: € 835 (zomer 2022). Op dit moment is er geen specifieke grond voor naamswijziging van totslaafgemaakten. Onder omstandigheden kan iemand zich wel op *ernstige schade van de lichamelijke of geestelijke gezondheid* beroepen, waarvoor evenwel een verklaring van een deskundige nodig is, die hem of haar onderzocht. Nazaten reageren vaak als gestoken, als blijkt dat zij afhankelijk zijn van een derde om hun last van het verleden te ‘bewijzen’ – alsof een zelf verwoorde last niet telt. Aan een dergelijke verklaring zijn bovendien óók kosten verbonden.

Naamswijziging houdt in de regel omzetting van een aantal letters van de oorspronkelijke naam in, of het toevoegen van een voor- of achtervoegsel, of het vervangen van de oorspronkelijke naam door een naam die nog niet in Nederland voorkomt en Nederlands klinkt (zie ook Besluit geslachtsnaamswijziging). Als iemand om een naamswijziging vraagt bij de dienst Justis hanteert de Nederlandse overheid nu een ‘nee, tenzij’-praktijk. Gemeenten zijn iets beweeglijker op dit terrein, maar hebben geen wetgevende macht. Momenteel hebben de gemeenten Utrecht en Amsterdam een regeling om de aanvraagkosten voor hun bewoners te compenseren (Groenewoud 2022), onder andere naar aanleiding van de onderzoeken over deze steden en hun slavernijverleden (Brandon e.a. 2020; Jouwe e.a. 2021; zie voor de slavernijgeschiedenis van Den Haag en Leiden respectievelijk Captain e.a. 2022; Oostindie & Fatah-Black 2017) en de excuses die zij vervolgens hebben aangeboden.

In aanloop naar de herdenking van 150 jaar afschaffing van de slavernij denkt ook de landelijke overheid na over het makkelijker maken van het wijzigen van namen die verbonden zijn aan het slavernijverleden. Op 30 augustus 2022 publiceerde de Nationaal Coördinator tegen Discriminatie en Racisme het ‘Nationaal Programma tegen Discriminatie en Racisme 2022’. Dat programma stelt dat het ‘kabinet bereid [is] om een kosteloze naamswijziging mogelijk te maken voor nazaten van tot slaafgemaakte personen’ (Baldewingsh e.a. 2022, p. 23). Daarbij zou het kabinet rekening willen houden met de uitkomsten van

voornoemde verkenning van het Verwey-Jonker Instituut (Van der Klein e.a. 2022).

Verkenning van naamregisters

Het Verwey-Jonker Instituut is zelf geen expert op het gebied van namen en het slavernijverleden. In de verkenning hebben we de kwestie dus bestudeerd via de raadpleging van gerenommeerde historici, genealogen, archivariissen, conservatoren bij musea, erfgoedbeheerders en andere deskundigen van het slavernijverleden van Nederland. Door middel van literatuuronderzoek, interviews, drie expertmeetings en een focusgroep met experts. Uiteindelijk hebben de onderzoekers met ongeveer veertig experts gesproken.

De onderzoekers zochten uit welke registers beschikbaar zijn voor Suriname, de voormalige Nederlandse Antillen en voormalig Nederlands-Indië. Want hoewel de belangstelling voor eventuele naamswijzigingen in de Indonesische, Indische en Molukse gemeenschap in Nederland misschien (nog) niet groot is, hebben ook daar mensen onder koloniale slavernij geleden (Baaij 2008, 2021; Peters 2021; Van Rossum 2015; Schrikker 2021; De Zwart 2022). Ook in die context kunnen we niet uitsluiten dat er ten tijde van de emancipatie (rond 1859 in voormalig Nederlands-Indië) namen opgedrongen zijn. In samenspraak met de experts kwamen we in totaal op vijftien registers die achternamen van tot slaaf gemaakte mensen bevatten. Het grootste register is te vinden bij het Nationaal Archief in Den Haag: *Suriname en de Nederlandse Antillen: Vrijverklaarde slaafgemaakten (Emancipatie 1863)*.⁴ Het is gedigitaliseerd en er staan circa 34.500 personen in, samen goed voor zeker 10.000 namen – het gaat deels om families met dezelfde achternaam (zie o.a. Van Galen & Hassankhan 2018; Van Galen 2019; Ten Hove e.a. 2003). De beschikbare registers betreffen ook de voormalige Nederlandse Antillen, maar niet voor alle zes de eilanden is evenveel materiaal teruggevonden. Vooral voor Aruba, Bonaire en Curaçao zijn relevante lijsten en registers bewaard gebleven. Voor Nederlands-Indië bestaan deze overzichten (nog) niet. In dat kader is er evenwel wel een namenregister beschikbaar dat samenhangt met de overgang van de ene naar de andere geografische

4 Zie www.nationaalarchief.nl/onderzoeken/zoekhulpen/suriname-en-de-nederlandse-antillen-vrijverklaarde-slaafgemaakten.

context/onvrije arbeidssituatie. Voor de contractarbeiders die na de emancipatie in 1863 van Java naar Paramaribo verscheept zijn om de teruglopende gratis arbeidskracht van totslaafgemaakten in Suriname op te lossen, is er een index in het Nationaal Archief.⁵ De namen die daarin staan, houden onmiskenbaar verband met het Nederlandse slavernijverleden.

De beschikbare registers zijn grotendeels te vinden via (de website van) het Nationaal Archief in Den Haag. Het overzicht over Bonaire vormt een deel van de website bonairefamily.com en het overzicht van namen op Aruba is op papier te raadplegen (Arends 2015). Niet alle beschikbare registers zijn even toegankelijk en raadpleegbaar voor een uitvoeringsinstantie of een leek die een verband tussen een achternaam en het slavernijverleden zou willen vaststellen. De registers zijn destijds op papier gemaakt, in een administratieve context, om 'voormalige eigenaren' te compenseren bij de vrijlating van totslaafgemaakten. Ze liggen in archieven in Nederland en overzee, waar historici en archivariissen samenwerken aan digitalisering en het bij elkaar brengen van verschillende registers. Historici kunnen met deze beter toegankelijke verzamelingen onderzoek doen. Nakomelingen van totslaafgemaakten kunnen via de registers zicht krijgen op hun roots en familiegeschiedenis.⁶

Bruikbaarheid, onvolledigheid en rechtsongelijkheid

De naamregisters in de context van Suriname zijn het meest compleet. De registers in de context van de Nederlandse Antillen bevatten naar schatting de helft tot twee derde van de personen en namen die bij vrijmaking zijn gegeven. De genoemde registers zijn historisch betrouwbaar in de zin dat iedereen/elke naam die erop staat, tot stand is gekomen vanwege, binnen en door het Nederlandse slavernijverleden. Als basis om verzoeken tot naamswijziging te honoreren voldoen de beschikbare registers voor Suriname en de Benedenwindse Antillen – Aruba, Bonaire en Curaçao. Maar de vijftien registers die ons nu ter beschikking staan, vormen niet de volledige collectie achternamen die

5 Index Javaanse Contractarbeiders, zie www.nationaalarchief.nl/onderzoeken/index/nt00346?activeTab=nt&sortering=prs_vollidigenaam&volgorde=asc.

6 Het omvangrijke speurwerk naar familienamen van Humphrey Lamur bijvoorbeeld, naar aanleiding van de doop- en begraafboeken van de Hernhutters, is nog niet gedigitaliseerd.

zijn toegekend aan totslaafgemaakten. Er ontbreekt veel archiefmateriaal, zeker voor de drie Bovenwindse Eilanden – Sint-Eustatius, Sint-Maarten en Saba.

De afwezigheid van namen in de beschikbare registers duidt – zo blijkt – niet per se op de afwezigheid van een relatie met het slavernijverleden, maar kan bijvoorbeeld ook duiden op:

- brand of waterschade in het archief;
- niet-opgetekende of niet-ontsloten vrijmakingen; of
- een uit de Nederlandse bronnen weggeraakte groep.

Door de onvolledigheid van de historische registers ligt bij hedendaags hergebruik rechtsongelijkheid op de loer. Rechtsongelijkheid op basis van beschikbaarheid van historische bronnen is naar huidige maatstaven niet aanvaardbaar. De experts uit de wetenschap en praktijk van herdenking van het slavernijverleden zijn daar ook mordicus op tegen. Op wetenschappelijke gronden kunnen de registers wel dienen als basis om nazaten van tot slaaf gemaakte mensen in te sluiten bij de mogelijkheid tot naamswijziging, maar niet om hen daarvan uit te sluiten.

De registers zijn overigens nooit honderd procent compleet. Er ontbreken altijd groepen en personen. Een voorbeeld daarvan zijn de totslaafgemaakten die verhuisd zijn naar gebieden van andere koloniale mogendheden en daar in Britse of Franse context zijn ‘vrijgemaakt’. Op de Antillen is er bovendien veel gemigreerd, omdat de eilanden – ook van andere koloniale mogendheden – vrij dicht bij elkaar liggen. De Britten en de Fransen schaften de slavernij eerder af dan de Nederlanders, respectievelijk in 1833 en in 1848. Het eiland Sint-Maarten werd met de Fransen gedeeld en een aantal totslaafgemaakten liep in 1848 van het Nederlandse naar het Franse deel. Deze mensen komen niet in de Nederlandse emancipatieregisters voor (Van der Klein e.a. 2022).

Nog een voorbeeld van ‘vergeten groepen’ in de registers over Suriname zijn de marrons en de zogeheten Vrije Arbeiders, over wie respectievelijk Thoden van Velzen en Van de Wetering (2011/2009) en Lamur en Boldewijn (2018) publiceerden. De marrons liepen al ver voor de emancipatie weg van de plantages, zochten hun heil in het bos en probeerden hun lotgenoten te bevrijden. De Vrije Arbeiders waren 132 Afrikanen die na 1814 clandestien Suriname zijn ingevoerd, maar niet als totslaafgemaakten hebben gewerkt. Na aankomst in Suriname

werden zij in vrijheid gesteld in opdracht van de Engelse overheid. De familienamen die de Vrije Arbeiders toen kregen, waren de namen van Nederlandse steden en dorpen.

Koloniale bronnen niet hergebruiken, maar op zoek naar een breder verband

De verkenning van het Verwey-Jonker Instituut concludeert dus dat de beschikbare historische registers met familienamen wel én niet bruikbaar zijn bij hedendaagse verzoeken tot naamswijziging. Dat is zowel voor de overheid als voor belangenbehartigers van nazaten wellicht een ingewikkelde boodschap. Maar aan het hergebruik van de koloniale registers – waarin de familienamen nu eenmaal geregistreerd zijn – zitten nu eenmaal haken en ogen.

Een handzame namenlijst voor de eventuele beoordeling van verzoeken tot naamswijziging zal altijd gebaseerd zijn op bronnen van onderdrukking. De bronnen zijn aldus besmet, en teruggrijpen op besmette bronnen in een andere context brengt onherroepelijk problemen met zich mee. Bronnen van onderdrukking en uitbuiting zou men niet moeten willen hergebruiken. Elke zweem van herhaling van het koloniale verleden in het postkoloniale heden zou moeten worden vermeden.

Veel experts geven daarom de voorkeur aan een andere basis om verzoeken tot naamswijziging mee te kunnen beoordelen: de ervaren individuele behoefte van nazaten van tot slaaf gemaakte mensen zou wat hen betreft leidend moeten zijn, eventueel in combinatie met domicilie van een van de voorouders. Het is beter om te zoeken naar creatievere oplossingen voor deze begrijpelijke maatschappelijke vraag. Domicilie van voorouders en individuele behoefte, zonder bewijs van de psycholoog en met individuele vergoeding van de administratiekosten, zijn een goede basis voor een serieuze grond voor naamswijziging in verband met het slavernijverleden.

Als men binnen de huidige, enge juridische gronden wil blijven, zou onderzocht kunnen worden of het begrip misdrijf, dat nu wel 'grond' biedt om een naamswijziging toe te laten, in verband gebracht kan worden met het slavernijverleden. Zo'n grote stap zou dat wellicht niet zijn, aangezien de slavernij zeer wel beschouwd kan worden als een collectieve misdaad, gefaciliteerd door de Nederlandse overheid van

destijds. Op 19 december 2022 heeft premier Rutte in dat kader in het Nationaal Archief in Den Haag excuses aangeboden. Rutte zei met zoveel woorden dat de Nederlandse overheid eeuwenlang slavernij – een ‘misdaad tegen de menselijkheid’ – mogelijk heeft gemaakt, heeft gestimuleerd, in stand gehouden en ervan heeft geprofiteerd:

‘Eeuwenlang zijn in naam van de Nederlandse staat mensen tot handelswaar gemaakt, uitgebuit en mishandeld. Eeuwenlang is onder Nederlands staatsgezag de menselijke waardigheid met voeten getreden op de meest afschuwelijke manier. En te weinig hebben opeenvolgende Nederlandse regeringen na 1863 gezien en erkend dat het slavernijverleden een negatieve doorwerking had en heeft. Daarvoor bied ik namens de Nederlandse regering excuses aan.’

Met de verwijzing naar menselijke waardigheid en erkenning komt er een breder perspectief in zicht. De kwestie van naamswijzigingen mogelijk maken is daarmee ingebed in een veel groter geheel van verleden, heden, schuld, verzoening, pijn en heling. Een geheel dat groter is dan uitsluitend de juridische context. De opdracht die het Verwey-Jonker Instituut kreeg, zat in een te nauw jasje. Om een nieuwe basis voor naamswijzigingen in verband met het slavernijverleden mogelijk te maken is een andere – minder juridische – manier van denken nodig. De Nederlandse overheid en de Nederlandse maatschappij zullen de geschiedenis opnieuw moeten gaan herkauwen en verteren om heling mogelijk te maken.

Inbedden in een groter geheel

Het thema van de in slavernijcontext opgedrongen familienamen ligt op het snijvlak van recht, geschiedenis, sociologie en psychologie en kan dan ook het best door deze vier disciplines gezamenlijk aangevat worden (zie ook Fatah-Black 2018; Brouwer 2021). De tijd heelt niet alle wonden en heling is in dit geval geen kwestie van een enkele juridische bepaling.

Wetenschappelijke experts en experts uit de gemeenschappen pleiten voor het inbedden van de namenkwestie in een breder verband. Er is in de maatschappij, door alle informatie die naar boven komt, behoefte aan een groter gebaar. Tijdens de verkenning kwamen veel

deskundigen met de suggestie om meer historische bronnen over slavernij beter toegankelijk te maken voor rootszoekers. Niet alleen in Nederland, maar ook in de (voorheen koloniale) overzeese gebieden. Een ethische omgang met het verleden vraagt daarom en de groeiende belangstelling voor familiegeschiedenis heeft ondersteuning nodig. Daarnaast wordt gepleit voor een verdiepend gesprek tussen de overheid en de nakomelingen – ook die van de totslaafgemaakten op de Antillen en in Indonesië. Zoals de gemeenschappen van nazaten en hoogleraren Gert Oostindie en Alex van Stipriaan al eerder hebben geconstateerd, heeft dat gesprek onvoldoende plaatsgevonden. (Oostindie 2007, 2011; Van Stipriaan 2022; Dros 2022). In de verdieping zouden ook de behoefte aan naamswijzigingen en de voorwaarden waaronder een plaats kunnen krijgen.

Nazaten van totslaafgemaakten blijken zich zeer verschillend tot hun familienaam te verhouden. Voor sommigen is het een smet en vorm van dwang waar ook jaren na dato niet mee te leven valt. Zij willen graag in naam de verbinding met hun Afrikaanse wortels herstellen. Anderen maakt het trots én voor hen is de naam een bewijs van koloniale uitbuiting dat beslist niet weggepoetst mag worden. Mede daarom hebben maar weinig mensen tot nu toe aangegeven de stap van naamswijziging op grond van het slavernijverleden te willen wagen. De individuele behoefte zal altijd leidend moeten blijven, maar de overheid kan wel de kaders aanpakken: faciliteren zoals zij dat destijds ook bij het in stand houden en het afschaffen van de slavernij heeft gedaan.

De overheid van nu zou het voortouw kunnen nemen om het gesprek aan te gaan over wat er nodig is voor verwerking en voor verbetering van de archivering en de toegankelijkheid van bronnen die belangrijk zijn voor (gemeenschappen van) nakomelingen. Dat is een vorm van collectieve compensatie, die naast de individuele vergoedingen van de kosten voor naamswijziging een plaats zou kunnen hebben. Daarmee zou de overheid ruimte maken voor een groter gebaar: naar alle nakomelingen, inclusief degenen die last hebben van hun naam. Ruimhartig zijn op het gebied van namen is wel het minste dat de overheid kan doen ter compensatie van de misdaad die de slavernij geweest is.

Literatuur**Arends 2015**

R. Arends, *Registro di esclavo: liberacion, nacimiento y fayecimiento; The slave register: liberation, birth and death: Aruba 1840-1863*, Archivo Nacional Aruba 2015.

Assmann 2008

A. Assmann, 'Canon and archive', in: A. Erll & A. Nünning (red.), *Cultural memory studies. An international and interdisciplinary handbook*, New York: Walter de Gruyter 2008, p. 97-107.

Baaij 2008

R. Baaij, *De njai: het concubinaat in Nederlands- Indië*, Amsterdam: Athenaeum-Polak & Van Gennep 2008.

Baaij 2021

R. Baaij, *Daar werd wat gruwelijks verricht: slavernij in Nederlands-Indië*, Amsterdam: Athenaeum-Polak & Van Gennep 2021.

Baldewingsh e.a. 2022

R.S. Baldewingsh/Nationaal Coördinator tegen Discriminatie en Racisme, *Nationaal Programma tegen Discriminatie en Racisme 2022*. Den Haag: Nationaal Coördinator tegen Discriminatie en Racisme & Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties 2022.

Bol 2019

P. Bol, 'Hoe zijn Surinaamse familienamen als Blufpand, Doelwijt, Holband, Kogeldans en Zuiverloon tot stand gekomen? Het proces van naam toekenning in 1863 nader belicht', *Wi Rutu* (19) 2019, afl. 2, p. 5-17.

Bol & Vrij 2009

P. Bol & J. Vrij, 'Sranan famiri', in: *Voorouders van verre. Deel 5, Suriname*, Den Haag: Centraal Bureau voor Genealogie 2009.

Brandon e.a. 2020

P. Brandon, G. Jones, N. Jouwe & M. van Rossum (red.), *De slavernij in Oost en West. Het Amsterdam-onderzoek*, Amsterdam: Spectrum 2020.

Brouwer 2000

L. Brouwer, 'Antilliaanse naam', in: *Nederlandse Familienamenbank CBG Familienamen*, Amsterdam: Meertens Instituut 2000, www.cbgfamilienamen.nl/nfb/detail_naam.php?info=kenmerk&kenmerk=Antilliaanse+naam&nfd_naam=Henriquez&gba_lcnaam=&operator=eq&taal=

Brouwer 2021

L. Brouwer, 'Van wie is je achternaam? Naamrecht, emancipatie en zingeving', *Genealogie: tijdschrift voor familiegeschiedenis* (27) 2021, afl. 2.

Captain e.a. 2022

E. Captain, G. Oostindie & V. Smeulders (red.), *Het koloniale en slavernijverleden van Hofstad Den Haag*, Amsterdam: Boom 2022.

Coolman 2020

H. Coolman, 'Meer mensen willen andere achternaam: "Hij verwijst naar slavernijverleden"', *NOS* 27 juli 2020, <https://nos.nl/artikel/2342033-meer-mensen-willen-andere-achternaam-hij-verwijst-naar-slavernijverleden>.

Dros 2022

L. Dros, 'Curaçao wacht al jaren: eerherstel voor vrijheidsstrijder Tula gaat traag in Den Haag', *Trouw* 22 mei 2022.

Duin & Bouva 2020

M. Duin & P. Bouva, *De plantage van onze voorouders* (podcast), Prospektor/VPRO 2020.

Fatah-Black 2018

K. Fatah-Black, *Eigendomsstrijd. De geschiedenis van slavernij en emancipatie in Suriname*, Amsterdam: Ambo/Anthos 2018.

Van Galen 2019

C. van Galen, "'Wat zal er met ons gebeuren als wij geen slaven meer hebben?'" De EBG in de Surinaamse slavenregisters, 1830-1863', in: J. Egas (red.), *Hernhutters in beweging*, Utrecht: Boekencentrum 2019, p. 95-110.

Van Galen 2020

C. van Galen, 'Een archivaal panopticum. Het slavenregister en andere bronnen over de laatste fase van slavernij op Curaçao (1839-1863)', *Lantèrnu* (25) 2020, p. 221-227.

Van Galen & Hassankhan 2018

C. van Galen & M.S. Hassankhan, 'A research-note on the slave registers of Suriname, 1830-1865', *The History of the Family* (23) 2018, afl. 3, p. 503-520.

Groenewoud 2022

A. Groenewoud, 'Utrecht wacht niet op Rijk en betaalt wijziging "slavernijachternaam" inwoners', *NOS* 23 februari 2022, www.nu.nl/binnenland/6185266/utrecht-wacht-niet-op-rijk-en-be-taalt-wijziging-slavernijachternaam-inwoners.html.

Habiboe 2007

R. Habiboe, 'Sililah Maluku: Molukse stamboom', in: *Voorouders van verre*, Den Haag: Centraal Bureau voor Genealogie 2007.

Ten Hove & Helstone 2018

O. ten Hove & H.E. Helstone, *Suriname en Nederlandse Antillen: vrijverklaarde slaven (Emancipatie 1863)*, Nationaal Archief 2018, www.nationaalarchief.nl/onderzoeken/index/nt00341?actieTab=nt&searchTerm=weltevreden.

Ten Hove e.a. 2003

O. ten Hove, H.E. Helstone & W. Hoogbergen, *Surinaamse emancipatie 1863. Familienamen en plantages*, Amsterdam/ Utrecht: Rozenberg/Clarcks & IBS 2003.

Jeurgens & Karabinos 2020

C. Jeurgens & M. Karabinos, 'Paradoxes of curating colonial memory', *Archival Science* (20) 2020, afl. 3, p. 199-220.

Jouwe e.a. 2021

N. Jouwe, M. Kuipers & R. Raben (red.), *Slavernij en de stad Utrecht*, Zutphen: Walburg Pers 2021.

Van der Klein e.a. 2022

M. van der Klein, R. Meijers & O. de Zwart, *Rapport Verkenning basis voor naamswijziging in verband met Nederlandse slavernij-verleden*, Utrecht: Verwey-Jonker Instituut 2022.

Koten 2022

J.W. Koten, 'Op zoek naar je Antilliaanse roots?', *NGV-nieuws* 22 maart 2022, www.ngvnieuws.nl.

Lamur & Boldewijn 2018

H.E. Lamur & N.H.A. Boldewijn, *Kerstening van slaven in Paramaribo door de EBG 1837-1850*, Paramaribo: Hernhutter Archieven 2018.

Latour 1937

O. Latour, 'Familienamen op Curaçao', *New West Indian Guide/Nieuwe West-Indische Gids* (18), 1937, afl. 1, p. 195-199, <https://doi.org/10.1163/22134360-90000833>.

Van der Lee 1999

T. van der Lee, *Curaçaose Vrijbrieven 1722-1863. Met indices op namen van vrijgelatenen hun voormalige eigenaren*, Den Haag 1999.

Monsanto 2009

C. Monsanto, 'Roots Karibense', in: *Voorouders van verre. Deel 4: de Nederlandse Antillen*, Den Haag: Centraal Bureau voor Genealogie 2009.

De Neve 2007

R. de Neve, 'Asal Oesoel: Indische stamboom', in: *Voorouders van verre*, Den Haag: Centraal Bureau voor Genealogie 2007.

NiNsee

NiNsee, Website Nationaal instituut Nederlands slavernijverleden en erfenis (NiNsee), www.ninsee.nl/.

Oostindie 2007

G.J. Oostindie, *Slavernij, canon en trauma*, Leiden: Universiteit Leiden 2007.

Oostindie 2011

G.J. Oostindie, *Postcolonial Netherlands: Sixty-five years of forgetting, commemorating, silencing*, Amsterdam: Amsterdam University Press 2011.

Oostindie & Fatah-Black 2017

G.J. Oostindie & K. Fatah-Black, *Sporen van de slavernij in Leiden*, Leiden: Leiden University Press 2017.

Peters 2021

N. Peters, *The Christian slaves of Depok. A colonial tale unravels*, Cambridge: Cambridge Scholars Publishing 2021.

Redmond 2021

R. Redmond, *De Doorsons. Op zoek naar een Afro-Amerikaanse slavenfamilie in het Caribisch gebied*, Amsterdam: De Arbeiderspers 2021.

Van Rossum 2015

M. van Rossum, *Kleurrijke tragiek: de geschiedenis van slavernij in Azië onder de VOC*, Hilversum: Verloren 2015.

Schrikker 2021

A. Schrikker, *De vlinders van Boven Digoel. Verborgene verhalen over kolonialisme*, Amsterdam: Prometheus 2021.

Sint Nicolaas e.a. 2021

E. Sint Nicolaas e.a., *Slavernij*, Amsterdam: Atlas Contact 2021.

Van Stipriaan 1990

A. van Stipriaan, 'What's in a name? Slavernij en naamgeving in Suriname tijdens de 18e en 19e eeuw', *OSO, tijdschrift voor Surinaamse taalkunde, letterkunde en geschiedenis* (9) 1990, afl. 1, p. 25-46.

Van Stipriaan 2004

A. van Stipriaan, 'Slavernij en de strijd om Afro-Surinaamse identiteit', *Tijdschrift voor Geschiedenis* (117) 2004, p. 522-542.

Van Stipriaan 2022

A. van Stipriaan, 'Nee Kamerleden, je kunt niet de impact van de slavernij laten begrijpen door over een plantage te lopen', *NRC* 21 augustus 2022.

Stoler 2008

A.L. Stoler, *Along archival grain: Epistemic anxieties and colonial common sense*, Princeton/Oxford: Princeton University Press 2008.

Thoden van Velzen & Van de Wetering 2011/2009

B. Thoden van Velzen & W. van de Wetering, *Een zwarte vrijstaat in Suriname. De Okaanse samenleving in de achttiende eeuw*, Leiden: Brill 2011/Princeton/Oxford: Princeton University Press 2009 (Caribbean Series, volume 29).

De Zwart 2022

P. de Zwart, 'Excuses voor ons slavernij? Dan ook voor de koloniale uitbuiting van Javanen', *Trouw* 28 april 2022.